

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертаційну роботу **Кобиліна Павла Олексійовича**

***«Територіальні особливості сфери торговельного
обслуговування населення Харківської області»,***

подану на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук
за спеціальністю 11.00.02 – економічна та соціальна географія

1. Актуальність обраної теми дослідження та її зв'язок з планами та напрямками науково-дослідних робіт наукових установ і організацій, державними та галузевими науковими програмами.

З отриманням незалежності Україна стала на шлях прогресивного цивілізаційного розвитку, зокрема почалися зміни в соціально-економічній сфері. В структурі господарства провідна роль все більше зміщується у бік третинного сектору економіки – сфери послуг, що свідчить про зростання значення соціальної компоненти, спрямованої на задоволення потреб людини. У цьому відношенні система торговельного обслуговування населення має велике значення, забезпечуючи, зокрема підвищенні рівня та якості життя населення. Перехід економіки країни до ринкових відносин зумовив бурхливий розвиток галузі, що супроводжується появою нових форм і засобів торговельного обслуговування населення та поширенням територіальних диспропорцій у розвитку торговельної діяльності на всіх рівнях організації господарства. Виходячи з того, що кожна людина має право на якісне отримання послуг для задоволення своїх потреб, дослідження територіальної структури системи торговельного обслуговування населення має велике значення і відкриває нові перспективи для розвитку господарських інститутів суспільства на всіх рівнях ієрархії, особливо – на рівні регіонів, як основних самодостатніх соціогеосистем. Кобилін П.О. своїм дисертаційним дослідженням показав, що науково-методичний апарат суспільної географії дає можливість ефективно досліджувати територіальну диференціацію у розміщенні торговельних закладів і на основі цього пропонувати шляхи з оптимізації територіальної організації даної сфери.

Дисертаційна робота Кобиліна П.О. виконана відповідно до пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, зокрема науково-дослідних тем кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства «Територіальні особливості формування конкурентоспроможності регіону» (державний реєстраційний номер 0115U000504), «Комплексна соціально-економічна характеристика Хорольського району Полтавської області» (реєстраційний номер № 49-14), «Суспільно-географічне обґрунтування виділення об'єднаних територіальних громад у Первомайському

районі Харківської області» (реєстраційний номер № 52-16), а також в цілому до наукової тематики кафедри стосовно досліджень прикладних проблем розвитку регіональних соціогеосистем.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна.

Наукові положення, висновки і рекомендації, викладені у дисертаційній роботі Кобиліна П.О., є достовірними, науково обґрунтованими, теоретично доведеними та підтвердженими впровадженням у практику. Зокрема наукові положення, рекомендації та висновки дисертації отримані на основі використанням логічно узгодженої системної сукупності сучасних методів дослідження (філософських, загальнонаукових, конкретнонаукових та спеціальних новітніх). Це дало можливість забезпечити комплексність дослідження розвитку системи торговельного обслуговування населення у просторово-часовому вимірах і обґрунтувати шляхи вирішення її нагальних проблем.

Результати дослідження базуються на широкій інформаційній базі. При виконанні дисертаційного дослідження були використані законодавчі та нормативно-правові документи, статистичні дані та матеріали Державної служби статистики України, статистичні щорічники та інформаційні матеріали Головного управління статистики у Харківській області, Харківської обласної державної адміністрації, районних державних адміністрацій, сільських, селищних, міських рад, Міністерства економічного розвитку і торгівлі, центральних і регіональних підрозділів Державної фіскальної служби України, Антимонопольного комітету України, Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, результати власних розрахунків, спостережень і досліджень.

Наведена у дисертації бібліографія містить 191 використане джерело, у тому числі 10 – англійською мовою. Обсяг, достовірність і репрезентативність вихідного статистичного матеріалу забезпечили комплексність і необхідну детальність аналізу розвитку системи торговельного обслуговування населення Харківської області, що детально проілюстровано картосхемами, таблицями та графіками.

Наукова новизна положень, що висунуті в дисертаційній роботі, полягає в таких теоретичних та методичних положеннях:

вперше:

- створено методику суспільно-географічного дослідження системи торговельного обслуговування населення регіону на основі компонентного аналізу та ІФВ-модельовання (підрозділ 1.4, с. 85 – 100);

- виявлено та охарактеризовано просторово-часові особливості системи торговельного обслуговування населення Харківської області (підрозділи 3.2, с. 170 - 187; 3.3, с. 188 - 200; 3.4, с. 201 - 217 та 3.5, с. 218 - 238);

- обґрунтовані рекомендації з удосконалення геопросторової організації системи торговельного обслуговування населення Харківської області (підрозділ 3.6, с. 239 - 250);

удосконалено:

- науковий зміст системи торговельного обслуговування населення як підсистеми регіональної соціогеосистеми (підрозділи 1.1, с. 33 - 40; 1.3, с. 52 - 66);

- застосування новітніх методів суспільно-географічного дослідження у нормованому багатовимірному ознаковому просторі (на прикладі системи торговельного обслуговування населення Харківської області) (підрозділи 1.4, с. 85 - 100; 3.2, с. 170 - 187; 3.3, с. 188 - 200; 3.4, с. 201 - 217 та 3.5, с. 218 - 238);

отримали подальший розвиток:

- суспільно-географічні підходи до оцінки факторів розвитку системи торговельного обслуговування населення Харківської області (підрозділ 2.4, с. 130 - 156);

- дослідження системи торговельного обслуговування населення в районах і низових громадах (на прикладі Богодухівського, Дворічанського та Зачепилівського районів Харківської області) (підрозділ 3.3, с. 188 - 200).

3. Значущість дослідження для науки і практики та шляхи його використання.

Теоретичне значення отриманих результатів полягає у поглибленні теоретичних основ суспільно-географічного системоутворення спеціалізованих територіальних систем торговельного обслуговування населення та відповідного поглиблення і розширення понятійно-термінологічного апарату, а також помітний внесок автора в методологічний апарат цієї науки. Практичне значення роботи полягає в обґрунтуванні просторово-часових особливостей функціонування системи торговельного обслуговування населення Харківської області, що може бути використано при плануванні заходів управління даною системою регіону та проведення подібних суспільно-географічних досліджень торговельного обслуговування населення інших регіонів України.

Результати дисертаційного дослідження впроваджені при виконанні науково-дослідних робіт «Територіальні особливості формування конкурентоспроможності регіону» (державний реєстраційний номер 0115U000504, довідка № 0301-69 від 12.05.2016 р.) та «Комплексна соціально-економічна характеристика Хорольського району Полтавської області» (реєстраційний номер № 49-14, довідка № 0301-70 від 12.05.2016 р.), «Суспільно-географічне обґрунтування

виділення об'єднаних територіальних громад у Первомайському районі Харківської області» (реєстраційний номер № 52-16, довідка № 0301-71 від 11.05.2017 р.) на кафедрі соціально-економічної географії і регіонознавства Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Окремі положення дисертаційного дослідження вже знайшли застосування в практиці органів державного управління (Харківською районною державною адміністрацією Харківської області, Великобурлуцькою районною державною адміністрацією, Первомайською районною радою Харківської області), що підтверджено відповідними актами впровадження.

Окремі положення дисертаційної роботи також впроваджені у навчальний процес кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна при викладанні навчальних курсів «Теорія і методологія географічної науки», «Комп'ютерні технології в суспільній географії», «Семінар з проблем регіонального розвитку» (довідка № 0202-964 від 16.05.2016 р.).

4. Оцінка змісту дисертації, її завершеності та оформлення.

Зміст дисертаційної роботи побудований логічно і включає вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел і додатки.

У першому розділі *«Теоретико-методичні засади суспільно-географічного дослідження системи торговельного обслуговування населення регіону»* на основі ґрунтовного аналізу існуючих здобутків географії (с. 40 – 51) поглиблено теоретико-методичні основи суспільно-географічного дослідження торговельної системи регіону, зокрема проаналізовано поняттєво-термінологічний апарат дослідження (с. 52 – 66), показано систему торговельного обслуговування населення як об'єкт суспільно-географічного дослідження (с. 33 – 39), показано її сутність та структуру (с. 52 – 66). Детально обґрунтовано концепцію, алгоритм та методологічні засади суспільно-географічного дослідження торговельної системи регіональної соціогеосистеми. обґрунтовано застосування комплексу методів (с. 85 – 100).

У другому розділі *«Сучасний стан системи торговельного обслуговування населення Харківської області»* показано місце Харківської області у системі торговельного обслуговування населення України (с. 104 – 112), розглянуто її структурно-часові особливості (с. 113 – 123), внутрішньорегіональні особливості (с. 124 – 130), детально виконано аналіз факторів формування та розвитку системи торговельного обслуговування населення Харківської області (с. 130 – 156). Розділ містить значну кількість ілюстративного матеріалу.

У третьому розділі *«Суспільно-географічні особливості розвитку системи торговельного обслуговування населення Харківської області та шля-*

хи їх вдосконалення» виконано групування міських і районних соціогеосистем за подібністю розвитку системи торговельного обслуговування населення за результатами кластерного аналізу (с. 160 - 169), висвітлено результати просторово-часового аналізу міст обласного підпорядкування та районів за системними показниками розвитку (с. 170 – 187), описано результати дослідження торговельної системи на рівні первинних громад на прикладі Зачепилівського, Дворічанського та Богодухівського районів (с. 188 – 200), розглянуто динаміку розвитку системи торговельного обслуговування населення за результатами компонентного аналізу (с. 201 – 217), визначено територіальні особливості системи торговельного обслуговування населення за допомогою ІФВ-моделювання (с. 218 – 239) і окреслено проблеми системи торговельного обслуговування населення Харківської області та шляхи їх вирішення (с. 239 – 256).

Загальні висновки сформульовані у відповідності до мети, поставлених завдань і новизни дослідження. Вони адекватно відображають результати дослідження, містяться на 5 сторінках. Список використаних джерел налічує 191 найменування, займає 22 сторінки. Додатки стосуються первинної інформації, розміщені на 102 сторінках.

5. Дискусійні положення дисертаційного дослідження, зауваження та пропозиції.

На тлі в цілому позитивної оцінки дисертаційної роботи, вважаю за необхідне зупинитися на деяких дискусійних положеннях та зауваженнях:

1. Автор не приділив належної уваги обґрунтуванню співвідношення абсолютних та відносних статистичних показників. Зокрема, з тексту дисертації не достатньо зрозуміло, як співвідносяться показники, виражені в абсолютному вимірі та відносному (до площі та кількості населення). На наш погляд, було б доцільно в основних етапах і положеннях дослідження пояснити, яку ж інформацію дають абсолютні та відносні показники, хоча вони згадуються при обґрунтуванні загальних рекомендації щодо вдосконалення системи торговельного обслуговування населення Харківської області.

2. При описі поверхонь ІФВ-моделей автор обмежується тільки констатацією певних аномалій поля взаємодії міст та районів Харківської області. Було б доцільно хоча б на прикладі кількох поверхонь провести аналіз просторової структури і пояснити, чому виникають такі аномалії.

3. На картосхемах з результатами ІФВ-моделювання нечітко вказано кордони Харківської області і не показано сусідні області, що затрудняє візуальний аналіз представленого матеріалу.

4. На наш погляд, автор не знайшов вдалого балансу при висвітленні методів дослідження. Так, алгоритм факторного аналізу добре відомий і описа-

ний у численних публікаціях, тому недоцільно його детально розглядати у тексті дисертації. В той же час компонентний аналіз вектору розвитку варто було б описати детальніше, оскільки цей метод є новітнім.

5. Таблиця 3.5 з групуванням параметрів системи торговельного обслуговування населення вимагає більш повного пояснення. Наприклад, немає чіткого тлумачення критеріїв виділення груп, незрозуміло, що означають нулі, плюси та мінуси в таблиці, як вони впливають на властивості груп.

Разом з тим, вказані зауваження носять переважно дискусійний характер, не мають принципового значення і не знижують загальної позитивної оцінки виконаного дослідження, його теоретичної та практичної значимості.

6. Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях.

Основні наукові положення дисертаційного дослідження мали апробацію на науково-практичних конференціях різного рівня. За темою дисертації опубліковано 32 наукові праці, з них 13 статей у фахових виданнях загальним обсягом 9,5 д.а. 5 – в іноземних виданнях та виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз обсягом 3,08 д. а., 14 – матеріали наукових конференцій загальним обсягом 15,8 д. а.. У публікаціях відображено всі основні положення дисертації. Структура та зміст дисертації повно відображені в авторефераті.

7. Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації.

Зміст та структура дисертації достатньо повно та адекватно відображені в її авторефераті.

8. Відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів» та нормативних актів МОН України.

Дисертація П.О. Кобиліна відповідає вимогам відповідних пунктів «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р.) щодо дисертаційних робіт, які представляються на здобуття наукового ступеня кандидата наук, інших нормативних актів МОН України та паспорту спеціальності.

9. Загальний висновок.

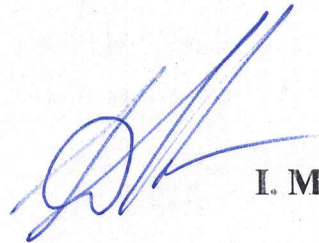
Дисертаційна робота Кобиліна Павла Олексійовича *«Територіальні особливості системи торговельного обслуговування населення Харківської області»*, присвячена актуальній темі, має наукове та практичне значення. Вона спрямована на вирішення важливого науково-практичного завдання – вдосконалення геопросторової організації системи торговельного обслуговування на-

селення Харківської області.

Дисертація є завершеним самостійним науковим дослідженням, а її автор, **Кобилін Павло Олексійович**, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата географічних наук за спеціальністю 11.00.02 – економічна та соціальна географія.

Офіційний опонент:

доктор географічних наук, професор,
професор кафедри країнознавства і туризму
Національного авіаційного університету

І. М. Дудник

05 вересня 2017 р.

Підпис професора І. М. Дудника засвідчує:
Вчений секретар

Т. Екстев